

*М. О. Дурман,
д. держ. упр., професор, заслужений працівник освіти України,
професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування,
Херсонський національний технічний університет, м. Херсон, Україна
ORCID ID: 0000-0002-3775-205X*

*О. А. Дурман,
к. держ. упр., доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування,
Херсонський національний технічний університет, м. Херсон, Україна
ORCID ID: 0000-0001-7829-9944*

*А. Б. Грицак,
керівник проєктів Інституту політичної освіти (м. Київ), аспірант кафедри державного
управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет,
м. Херсон, Україна
ORCID ID: 0000-0002-3160-3491*

DOI: 10.32702/2306-6814.2022.2.120

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ ВІД ОСВІТНІХ ПРОГРАМ МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

*M. Durman,
Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Professor of the
Department of Public Administration and Local Government, Kherson National Technical University, Kherson, Ukraine
O. Durman,
PhD in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Public
Administration and Local Government, Kherson National Technical University, Kherson, Ukraine
L. Hrytsak,
Project Manager of the Institute of Political Education (Kyiv), Postgraduate student of the Department
of Public Administration and Local Government, Kherson National Technical University, Kherson, Ukraine*

EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF INVESTMENTS FROM EDUCATIONAL PROGRAMS OF INTERNATIONAL TECHNICAL ASSISTANCE AND THEIR IMPACT ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Статтю присвячено оцінці економічної ефективності міжнародної співпраці України з міжнародними неурядовими організаціями на основі запропонованої моделі. У зв'язку з цим порушується питання пошуку оптимальних моделей економічного співробітництва та оцінки ефективності їх взаємодії, заснованих на достовірній оцінці потенційних інвестиційних можливостей НУО та соціально-економічних потреб України на сучасному етапі її розвитку. Покращення її інвестиційного клімату, створення нових можливостей для бізнесу та збільшення іноземних інвестицій у виробничу та невиробничу сферу дасть можливість Україні стати динамічною європейською країною.

Особлива увага приділяється особливостям використання інвестиційних коштів Україною в межах міжнародного співробітництва з міжнародними неурядовими організаціями DOBRE, U-LEAD з Європою, Фондом Конрада Аденауера, іншими донорами міжнародної технічної допомоги, що надходять у сфери, пов'язані з підвищенням якості людського капіталу та підвищенням інституційної спроможності органів публічної влади.

На основі запропонованої моделі визначено, що у розрізі окремих програм, спостерігається суперечлива дія залучених від іноземних донорів інвестиційних коштів, що, як наслідок, негативно впливає на ВВП як результуючий параметр соціально-економічного розвитку країни та територій. Так, використання коштів програми U-LEAD з Європою спричиняє збільшення імпорту товарів та послуг, що у свою чергу скорочує національний ВВП. А подальше зростання розмірів стипендії в рамках програм Фонду Конрада Аденауера сприяє скороченню в Україні пасажиропотоку та кількості студентів, що пояснюється виїздом студентів до Німеччини на навчання з подальшим працевлаштуванням.

У зв'язку з цим можна зробити висновок, що надмірне залучення інвестицій, залучених від неурядових іноземних, міжнародних організацій, формує надмірну залежність соціально-економічного розвитку України від політики та фінансових можливостей країн-донорів. Проте ця співпраця розширює можливості партнерства держави та громадянського суспільства в усій країні, особливо у сфері соціальних та економічних відносин, і спрямовані на зростання добробуту суспільства, підвищення якості освіти та вирішення інших гострих питань.

The article is devoted to the evaluation of the economic efficiency of Ukraine's international cooperation with international non — governmental organizations on the basis of the proposed model. In this regard, the issue of finding optimal models of economic cooperation and assessing the effectiveness of their interaction, based on a reliable assessment of potential investment opportunities of NGOs and socio-economic needs of Ukraine at the present stage of its development. Improving its investment climate, creating new business opportunities and increasing foreign direct investment will enable Ukraine to become a dynamic European country.

Particular attention is paid to the use of investment funds in Ukraine in international cooperation with international non-governmental organizations DOBRE, U-LEAD with Europe, the Konrad Adenauer Stiftung, other donors of international technical assistance in areas related to improving human capital and institutional capacity of public authorities.

Based on the proposed model, it is determined that in terms of individual programs, there is a contradictory effect of investment funds attracted from foreign donors, which, as a consequence, negatively affects GDP as a result of socio-economic development of the country and territories. Thus, the use of "U LEAD with Europe's" funds leads to an increase in imports of goods and services, which in turn reduces national GDP. And the further increase in scholarships under the Konrad Adenauer Stiftung programs reduces the flow of passengers and students in Ukraine, which is explained by the departure of students to Germany to study with further employment.

In this regard, it can be concluded that excessive attraction of investments attracted from non-governmental foreign and international organizations creates excessive dependence of socio-economic development of Ukraine on the policies and financial capabilities of donor countries. However, this cooperation expands the possibilities of partnership between the state and civil society throughout the country, especially in the field of social and economic relations, and is aimed at increasing the welfare of society, improving the quality of education and addressing other pressing issues.

Ключові слова: міжнародна технічна допомога, донори, неурядові організації, людський капітал, економічна ефективність.

Key words: international technical assistance, donors, NGOs, human capital, economic efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Як зазначалося в "Концепції планування, залучення, ефективного використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями" одними з першочергових завдань України на сучасному етапі є модернізація економіки та зміцнення своїх позицій на міжнародній арені як надійного торговельного партнера і привабливого об'єкта для інвестицій [1]. Серед ключових пріоритетів економічного і соціального розвитку України, реалізація яких потребуватиме залучення

міжнародної технічної допомоги (МТД) і фінансових ресурсів міжнародних фінансових організацій (МФО), у тому числі й неурядових (НУО), були також визначені:

- сприяння створенню умов для економічного та соціального розвитку;
- посилення ролі регіонів у забезпеченні розвитку економіки та підвищення їх відповідальності за розв'язання соціальних проблем;
- удосконалення системи державного управління тощо.

Хоча ця Концепція вже й втратила свою чинність, проте її реалізація дала змогу концентрувати фінансові ресурси МФО та МТД на розв'язанні пріоритетних завдань економічного і соціального розвитку України.

Проте через непередбачуваність рішень органів державної влади щодо об'єктів фінансування з фондів неурядових та комерційних організацій, непропорційності структури та обсягів розподілу інвестиційних коштів, масштабності обсягів соціально-економічних викликів українців суспільства та багато інших проблем суттєво знижують ефективність співпраці та взаємодії України та неурядових організацій [2; 3]. А відтак і погіршується імідж України як надійного міжнародного партнера та інвестиційної привабливості країни.

У зв'язку з цим порушується питання пошуку оптимальних моделей економічного співробітництва та оцінки ефективності їх взаємодії, заснованих на достовірній оцінці потенційних інвестиційних можливостей НУО та соціально-економічних потреб України на сучасному етапі її розвитку. Покращення її інвестиційного клімату, створення нових можливостей для бізнесу та збільшення прямих іноземних інвестицій дасть можливість Україні стати динамічною європейською країною.

Це можна зробити не тільки інвестуючи в промисловість, виробництво чи економіку, але й в людський капітал, покращуючи інституційну спроможність органів публічної влади, підвищуючи якість людського капіталу публічних службовців, депутатів місцевих рад, активістів, бізнесменів та людей, що хочуть започаткувати власну справу тощо.

Саме тому наше дослідження спрямоване на обґрунтування системи показників та особливостей використання інвестиційних коштів Україною в межах міжнародного співробітництва з міжнародними неурядовими організаціями DOBRE (фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID)) [4], U-LEAD з Європою (фінансується Європейською Комісією та його державами-членами Європейського Союзу) [5], Фонду Конрада Аденауера (приватний фонд, Німеччина) [6], інших донорів міжнародної технічної допомоги [7], направлених у сфери, пов'язані з підвищенням якості людського капіталу та підвищенням інституційної спроможності органів публічної влади.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемами дослідження ефективності використання міжнародної технічної допомоги в Україні займалася ціла низка вчених, серед яких К. Антонюк, І. Бекешкіна, М. Васильєва, Р. Войтович, Л. Кістерський, В. Князєв, Ю. Ковбасюк, В. Нанівська, та ін. Це пов'язане з тим, що за роки незалежності Україна отримала доволі багато коштів від міжнародних донорів, а також процесами євроінтеграції та глобалізації.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — провести оцінку економічної ефективності міжнародної співпраці України з міжнародними неурядовими організаціями на основі запропонованої моделі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Що ж таке міжнародна технічна допомога? Це допомога у придбанні знання та навичок у відповідних сферах діяльності, зазвичай в галузі економіки та управління. Вона може залучатись у вигляді будь-якого майна, необхідного для забезпечення виконання завдань проєктів (програм), яке ввозиться або набувається в Україні, робіт і послуг, прав інтелектуальної власності, фінансових ресурсів (грантів) у національній чи іноземній валюті, інших ресурсів, не заборонених законодавством, у тому числі стипендій.

Кошти, одержані в межах МТД, відображають максимальний ефект впливу коштів зовнішніх донорів:

— країн — Сполучені Штати Америки, Німеччина, Канада, Швейцарія, Норвегія, Швеція, Великобританія, Японія, Данія, Нідерланди, Польща, Туреччина;

— організацій та союзів — Європейський Союз, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи;

— комерційних організацій — Європейський банк реконструкції та розвитку, НЕФКО, ПФ "Укриття", Європейський інвестиційний банк, Міжнародний банк реконструкції та розвитку;

— на різні складові соціально-економічного розвитку України (реформи державного управління, науки та освіти, судової системи, розвиток торговельного та експортного потенціалу тощо).

Одним з напрямів залучення МТД є інвестиційна діяльність. Прийняття Верховною Радою України Закону України "Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні" буде також покращувати інвестиційний клімат в Україні та сприяти соціально-економічному розвитку.

Так, цей закон визначає організаційні, правові та фінансові засади державної підтримки інвестиційних проєктів з метою створення сприятливих умов для залучення в Україну значних інвестицій (внутрішніх і зовнішніх), створення нових робочих місць, стимулювання економічного розвитку регіонів та зростання конкурентоспроможності економіки України. Державна підтримка інвестиційних проєктів із значними інвестиціями може надаватися інвестору із значними інвестиціями у таких формах:

1) звільнення від сплати окремих податків та зборів відповідно до Податкового кодексу України;

2) звільнення від оподаткування ввізним митом нового устаткування (обладнання) та комплектуючих виробів до нього, що ввозяться виключно для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями на виконання спеціального інвестиційного договору, відповідно до Митного кодексу України;

3) забезпечення переважного права землекористування земельною ділянкою державної або комунальної власності для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями;

4) забезпечення за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та з інших джерел, не заборонених законом, будівництва об'єктів суміжної інфраструктури (автомобільних шляхів, ліній зв'язку, засобів тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій тощо), необхідних для реалізації інвестиційного проєкту із значними інвестиціями.

Саме тому в 2021—2022 роках планується укладання концесійних договорів на морські порти, автомобільні дороги, аеропорти, залізниці та інші об'єкти інфраструктури. Так, у кінці 2021 року передано в концесію на 30 років майновий комплекс ДП "Херсонський морський торговельний порт" [8]. Херсонський порт буде модернізовано, що значно підвищить його ефективність. Концесійний платіж зафіксовано у розмірі щонайменше 12 млн грн з урахуванням індексації та 7% від чистого доходу. Крім того, йдеться про принаймні 216 млн грн інвестицій у порт у найближчі 3,5 року та щонайменше 18 млн грн для інфраструктури Херсону. Зокрема, у планах — співфінансування капремонту доріг на шляху до порту та нового майданчика для вантажівок поза межами міста. Додатково передбачено соціальні умови щодо працівників, умов їх праці, екології тощо.

Проте як визначити ефективність інвестицій МТД у промисловість чи ринкові структури, органи публічної влади чи в людський капітал? Як ми зазначали раніше, дослідження еволюції поглядів щодо оцінки ефективності співпраці країн з ринком, що розвивається, та НУО щодо якісних та кількісних аспектів впливу на їх соціально-економічний розвиток у науковій літературі має дискусійну основу поглядів учених. Представлені в сучасній літературі концептуальні підходи умовно можна розділити на три групи:

Перша група вчених — прихильники позитивного впливу допомоги на економічний розвиток країни з ринком, що розвивається [9]. Найбільш численна група дослідників, спираючись на емпіричні дослідження, відзначає наявність лише позитивного зв'язку між фінансовою допомогою міжнародних неурядових організацій та економічним зростанням країни. Оцінка ефективності співпраці з НУО та його впливом на розвиток економіки ґрунтувалося, насамперед, на таких показниках [10; 11]:

- зростання ВВП;
- збільшення інвестицій;
- зростання імпорту капітальних товарів чи технологій;
- відсутність негативного впливу на інвестиції та заощадження;
- підвищення продуктивності капіталу та забезпечення ендогенних технічних змін.

Ряд дослідників вивчали взаємозв'язок між інвестиціями міжнародних неурядових організацій та розміром країни [12], а також якістю політичного управління у країні [13]. На прикладі країн, що розвиваються, робляться висновки про те, що особливо високі результати від отримання допомоги НУО спостерігаються в країнах з якісним політичним менеджментом.

Друга група — це вчені, які обґрунтовували неефективність та деструктивний характер впливу на розвиток національної економіки та соціальну систему країни у процесі активної співпраці з НУО через високий рівень тіньового сектору економіки в даних країнах та корупційність правової системи [14]. Ці дослідники стверджують, що добрі наміри НУО та "вливання" коштів МТД лише сприяють збагаченню політичної еліти у цих країнах та повністю нівелюють можливість використання міжнародних інвестиційних коштів для ефективних проєктів у країні.

Ця група дослідників розглядає допомогу міжнародних неурядових організацій з позиції можливої шкоди соціально-економічному розвитку країни [15]. Так, ряд авторів, моделюючи поведінку 75 країн-реципієнтів, отримують результати, що свідчать про те, що іноземна допомога може спотворити індивідуальні стимули розвитку і, отже, завдати шкоди економічному зростанню, заохочуючи пошук ренти від виробничої діяльності. Особливо це стосується країн-реципієнтів, які мають великий державний сектор. Про негативний вплив іноземної допомоги на зростання корупційної ренти також свідчать результати дослідження [16]. На підставі емпіричного аналізу 95 країн за період 1969—2016 років. і спираючись на двоступеневу систему узагальнених методів моментів було доведено негативний вплив іноземної допомоги на заробітну плату.

До факторів, що пояснюють негативний зв'язок між зростанням економіки та іноземної допомоги відносять:

- нестабільний характер допомоги;
- перешкоджання спроможності уряду витратити кошти;
- спроможність виконання або відсутність зобов'язань та підзвітності країни-одержувача допомоги;
- напрямом інвестування;
- обмінний курс;
- вартість експорту продукції обробної промисловості тощо.

Більше того, висувається припущення, що для країн, що розвиваються, небезпека іноземної допомоги може полягати в тому, що іноді вона робить країну залежною від допомоги, а не економічно незалежною.

Третя група вчених характеризується підходом до оцінки економічної ефективності співпраці національної економіки з НУО, які обґрунтовують двоїстість ефекту співпраці з НУО на соціально-економічний розвиток країн. Позитивний та негативний вплив, який визначається ефективністю стратегії використання інвестиційних коштів міжнародних організацій, а також від рівня розвиненості політичної та правової системи, інноваційності економіки та якості людського капіталу в країні. Прибічники третьої групи [17] приходять до висновку, що міжнародна допомога за тих самих умов, у різних країнах може демонструвати різні результати, залежно від:

- обставин розвитку;
- внутрішніх інвестицій;
- ефективності використання допомоги та державних інвестицій тощо.

Вплив глобалізаційних процесів може як сприяти зростанню економіки країни завдяки іноземним інвестиціям, так і призвести до дивергенції.

Враховуючи специфічні риси української економіки, як-от: високий рівень корупції, політична та економічна криза, що триває, ми схилиємося до третього підходу, і вважаємо, що зовнішні інвестиції неурядових організацій можуть впливати подвійно на різні сфери економіки та соціальну систему. Це у свою чергу вимагає індивідуального підходу до оцінки ефективності співробітництва країн з МФО.

Водночас вагомим значенням у соціально-економічному розвитку набули програми підтримки децентралізації в Україні, яку активно почали запроваджувати з 2016 року. Серед програм підтримки децентралізації

розглянуті програми U-LEAD та DOBRE, оскільки саме з цими організаціями тісно співпрацює Інститут політичної освіти [18].

З огляду на це в межах даного дослідження емпіричним шляхом здійснено формалізацію та визначено структуру взаємного впливу складових соціально-економічного розвитку України та інвестиційних коштів, отриманих від зовнішніх джерел фінансування (таких як НУО чи приватні структури). Згенеровано потенційні сценарії зміни рівня соціально-економічного розвитку країни у зв'язку із зміною розмірів інвестиційних ресурсів, наданих міжнародними НУО [19].

Таким чином, аналіз використання інвестиційних коштів від іноземних донорів у рамках МТП дозволяє оцінити більш глобальний, масштабний ефект впливу інвестиційних фондів на соціально-економічний розвиток країни на загальнодержавному рівні, у межах програм DOBRE та U-LEAD з Європою — на місцевому, територіальному рівні. Для оцінки впливу міжнародних інвестицій на кожну людину у сфері освіти, зокрема для можливості підвищення кваліфікації трудових ресурсів використані інвестиційні кошти, виділені Фондом Конрада Аденауера. Фонд, що функціонує на території України з 1994 року, виступає як спонсором студентів, так і вагомим партнером у політичних та економічних трансформаціях України.

Для визначення ефективності міжнародного співробітництва України з НУО у даному дослідженні здійснено оцінку використання інвестиційних коштів, отриманих у межах надання МТД з позиції впливу соціально-економічний розвиток країни. Для цього використовувався метод когнітивного моделювання. Результуючим показником когнітивної моделі залежності соціально-економічного розвитку України від інвестиційних коштів, отриманих у межах МТД, вказаних проєктів та фондів, використовувався ВВП на душу населення.

Метод когнітивного моделювання базується на побудові нечіткої когнітивної карти, під якою мається на увазі математична модель, представлена у вигляді орієнтованого графа, вершинами якого є безліч концептів. Для побудови когнітивної картки оцінки впливу інвестиційних коштів, отриманих у межах надання міжнародної технічної допомоги, реалізації освітніх проєктів, проєктів DOBRE, U-LEAD з Європою, Фонду Конрада Аденауера на соціально-економічний розвиток країни використовувався метод нечітких когнітивних карт [20]:

$$HKK = \langle C, F, W \rangle \quad (1),$$

де HKK — формалізований аналітичний опис нечіткої когнітивної карти;

$C = \{C_i\}$ — множина показників соціально-економічного розвитку України та обсягів інвестиційних ресурсів, що надаються МФО у розрізі програм фінансування;

$F = \{F_i\}$ — множина причинно-наслідкових зв'язків між показниками соціально-економічного розвитку та обсягами фінансування;

$W = \{W_{ij}\}$ — множина ваг дуг, що відображають силу взаємовпливу між показниками соціально-економічного розвитку та обсягів фінансування.

Отже, аналіз використання інвестиційних коштів від іноземних донорів у рамках МТД дозволяє оцінити більш глобальний, масштабний ефект впливу цих фондів на соціально-економічний розвиток країни на загальнодержавному рівні, а у межах програм DOBRE та U-LEAD з Європою — на місцевому рівні, на рівні територіальних громад. Формування сукупності показників для побудови когнітивної моделі, що відображають соціально-економічний розвиток країни, базується на "Прогнозі економічного та соціального розвитку України на 2021—2023 роки".

Різноманітність із одночасною центричністю програм донорства іноземних міжнародних організацій формує точковий вплив на складові соціально-економічного розвитку країни.

Програма "U-LEAD з Європою" не передбачає вплив на основні економічні та соціальні показники шляхом інвестування у певну сферу, а передбачає накопичувальний ефект від отриманих знань та їх застосування для покращення соціально-економічного розвитку на місцевому рівні, що відбивається на соціально-економічному розвитку країни.

Для реалізації процесів децентралізації Програма "U-LEAD з Європою" реалізує низку освітніх проєктів, результатом яких є залучення населення на місцях до реалізації процесів децентралізації. Так, збільшення суми бюджету та його освоєння в межах програми Програма "U-LEAD з Європою" на 0.1% сприяє скороченню міграції на 0.02%, збільшенню імпорту, приросту кількості студентів, збільшенню витрат на інновації, зростанню кількості інноваційних підприємств на 0.02%, реальній торгівлі на 0.01%, та залучення капітальних інвестицій на 0.1%.

Спрямованість програми "U-LEAD з Європою" на забезпечення територіальних громад ІТ-інструментами сприяє збільшенню витрат на інновації та збільшення кількості активних підприємств. Створення освітньої платформи створює новий пул можливостей для інвестицій, але з одночасним використанням імпортованих товарів і послуг. При цьому слід зазначити, що формується глибша залежність бачення трансформації України та її соціально-економічного розвитку від політики ЄС та його країн-членів — Данії, Естонії, Німеччини, Польщі та Швеції.

На відміну від програми "U-LEAD з Європою", основними цілями програми DOBRE є покращення управління ресурсами, підвищення якості комунальних послуг, стимулювання місцевої економіки та підвищення залучення громадян до процесів децентралізації та налагодження роботи на місцях. Проте програма DOBRE, як і програма "U-LEAD з Європою", реалізує освітню платформу населення. Тому збільшення суми бюджету та його освоєння у межах Програми DOBRE на 0.1% сприяє приросту кількості студентів на 0.02%, але формує ймовірність збільшення заборгованості із заробітної плати на 0.11%. Це спричинене тим, що під час формування територіальних громад розпадаються існуючі управлінські та забезпечуючі структури, збільшується кількість осіб, що тимчасово втратили робочі місця, і, як наслідок, можливе зростання заборгованості із заробітної плати.

Аналогічна залежність виявлена в оцінці впливу діяльності Фонду Конрада Аденауера. Так, його робота та видача стипендій студентам формує прецеденти міжнародного обміну інтелектом, з одночасним скороченням пасажирообороту на 0.01%, міграції на 0.04% та кількості студентів на 0.02%, що є природною ситуацією у разі виїзду студентів до Німеччини на навчання із подальшим працевлаштуванням.

Отримання МТД від широкого кола донорів має ширший спектр впливу, що підтверджується раціональністю використання цього виду допомоги. А саме: збільшення суми міжнародної технічної допомоги на 0.1% сприяє збільшенню профіциту бюджету та припливу капітальних інвестицій на 0.04%, зростанню кількості суб'єктів господарювання на 0.01%, що обумовлено підтримкою малого та середнього бізнесу та регулюванням (впливом) на державний борг.

ВИСНОВКИ

У цьому дослідженні представлено оцінку ефективності участі міжнародних неурядових організацій шляхом фінансування низки проєктів у забезпеченні соціально-економічного розвитку України. Отримані результати підтверджують наші очікування щодо наявності як позитивного, так і негативного впливу міжнародної допомоги на соціально-економічний розвиток країни.

Так, у розрізі окремих програм, спостерігається суперечлива дія залучених від іноземних донорів інвестиційних коштів, що, як наслідок, негативно впливає на ВВП як результуючий параметр соціально-економічного розвитку країни та територій. Так, використання коштів програми U-LEAD з Європою спричиняє збільшення імпорту товарів та послуг, що у свою чергу скорочує національний ВВП. А подальше зростання розмірів стипендії в рамках програм Фонду Конрада Аденауера сприяє скороченню в Україні пасажиропотоку та кількості студентів, що пояснюється виїздом студентів до Німеччини на навчання з подальшим працевлаштуванням.

У зв'язку з цим можна зробити висновок, що надмірне залучення інвестицій, залучених від неурядових іноземних, міжнародних організацій, формує надмірну залежність соціально-економічного розвитку України від політики та фінансових можливостей країн-донорів. Проте ця співпраця розширює можливості партнерства держави та громадянського суспільства в усій країні, особливо у сфері соціальних та економічних відносин, і спрямовані на зростання добробуту суспільства, підвищення якості освіти та вирішення інших гострих питань.

Література:

1. Про схвалення Концепції планування, залучення, ефективного використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.10.2011 № 1075-р. (втратило чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-2011-%D1%80#Text>
2. Reverchuk, S., Skomorovych, I., & Sauer, D. A. Monetary Systems of Ukraine: Past and Present. *Journal*

of Eastern European and Central Asian Research. 2016. 3 (2), 14. URL: <https://doi.org/10.15549/jeecar.v3i2.134>.

3. Korotin V., Dolgonosov M., Popov V., Korotina O., & Korolkova I. The Ukrainian crisis, economic sanctions, oil shock and commodity currency: Analysis based on EMD approach. *Research in International Business and Finance*. 2019. 48 Pp. 156—168. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2018.12.012>

4. DOBRE. (2021). Програма "Децентралізація приносить кращі результати та ефективність" (DOBRE). URL: <https://donors.decentralization.gov.ua/project/dobre>

5. U-LEAD. (2021). Програма "Підтримка реформи децентралізації в Україні/U-LEAD з Європою: програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку". URL: <https://donors.decentralization.gov.ua/project/u-lead>

6. Фонд Конрада Аденауера. 2020. URL: <https://www.kas.de/uk/web/ukraine>

7. Урядовий портал. 2021а. Міжнародна допомога. <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-dopomoga>

8. Херсонський морський торговельний порт передали в концесію: Українська правда. 24 грудня 2021 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/12/24/680965/>

9. Maruta A., Banerjee R. & Cavoli T. Foreign aid, institutional quality and economic growth: Evidence from the developing world. *Economic Modelling*. 2020. Pp. 89, 444—463. URL: <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2019.11.008>

10. Edwards S. Economic Development and Effectiveness of Foreign Aid: A Historical Perspective. NBER Working Paper. 2014 20685. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w20685/w20685.pdf

11. Pomaza-Ponomarenko A.L., Hren L.M., Durman O.L., Bondarchuk N.V., & Vozniuk E.V. Problematic Aspects of State Policy Modernization in the Conditions of Digitalization. *International Journal of Management*. 2020. 11 (6). Pp. 508—515. URL: <https://doi.org/10.34218/IJM.11.6.2020.044>

12. Pham N.-S., & Pham T.K.C. Effects of foreign aid on the recipient country's economic growth. *Journal of Mathematical Economics*. 2020. 86. Pp. 52—68. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jmateco.2019.11.004>

13. Meyer D. F. A quantitative assessment of the impact of government activities on the economy of Poland. *Journal of Eastern European and Central Asian Research*. 2019. 6 (2), Pp. 220—233. URL: <https://doi.org/10.15549/jeecar.v6i2.338>

14. Teichmann F., Falker M.-C., & Sergi B.S. Extractive industries, corruption and potential solutions. The case of Ukraine. *Resources Policy*. 2020. 69. Pp. 101844. URL: <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2020.101844>

15. Gnanangnon S.K., & Brun J.-F. Is the impact of development aid on government revenue sustainable? An empirical assessment. *The Quarterly Review of Economics and Finance*. 2018. 67. 311—325. URL: <https://doi.org/10.1016/j.qref.2017.07.009>

16. Ishwor T. Foreign Aid: Positive and Negative Impact in Developing Countries. 2020. URL: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.19155.81448>

17. Gontar Z., Marchuk V., Durman O., Denkovych N., & Dudkevych V. Exploring the Experience of the World's Leading Countries in Inclusive Growth as Part of the Post-Industrial Economy: Challenges and Perspectives. *Postmodern Openings*. 2020. 11, 2 (1). Pp. 222—237. URL: <https://doi.org/10.18662/po/11.2Sup1/189>

18. Інститут політичної освіти. 2021. URL: <http://ipo.org.ua>

19. Durman O., Durman M., Topalova E., Grytsak L., Zhiliaieva O. An economic model to assess the effectiveness of economic cooperation between Ukraine and international non-government organization. *Journal of Eastern European and Central Asian research*. vol.8 №.1 2021. Pp. 62—80. URL: DOI: <http://dx.doi.org/10.15549/jeecar.v8i1.640>

20. Gorelova G., Pankratova N., & Borisova D. Problems of interregional integration, cognitive modeling. *IFAC-PapersOnLine*. 2019. 52 (25). Pp. 168—173. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405896319323766>

References:

1. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2011), Order "On approval of the Concept of planning, involvement, effective use and monitoring of international technical assistance and cooperation with international financial organizations. (repealed)", Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-2011-%D1%80#Text> (Accessed 06 January 2022).

2. Reverchuk, S., Skomorovych, I. and Sauers, D. A. (2016), "Monetary Systems of Ukraine: Past and Present", *Journal of Eastern European and Central Asian Research*, vol. 3 (2), pp. 14. <https://doi.org/10.15549/jeecar.v3i2.134>.

3. Korotin, V., Dolgonosov, M., Popov, V., Korotina, O. and Korolkova, I. (2019), "The Ukrainian crisis, economic sanctions, oil shock and commodity currency: Analysis based on EMD approach", *Research in International Business and Finance*, vol. 48, pp. 156—168. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2018.12.012>

4. Programme "Decentralization brings better results and efficiency" (DOBRE) (2021), Available at: <https://donors.decentralization.gov.ua/project/dobre> (Accessed 06 January 2022).

5. U-LEAD with Europe Programme. (2021), "Ukraine — Local Empowerment, Accountability and Development Programme", Available at: <https://donors.decentralization.gov.ua/project/u-lead> (Accessed 06 January 2022).

6. Konrad-Adenauer-Stiftung (KAS). (2020), Available at: <https://www.kas.de/uk/web/ukraine> (Accessed 06 January 2022).

7. International technical assistance (2021), Available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-dopomoga> (Accessed 06 January 2022).

8. Ukrainian Pravda (2021), "Kherson sea trade port transferred to concession", Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/12/24/680965/> (Accessed 06 January 2022).

9. Maruta, A., Banerjee, R. and Cavoli, T. (2020), "Foreign aid, institutional quality and economic growth: Evidence from the developing world", *Economic Modelling*,

vol. 89, pp. 444—463. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2019.11.008>

10. Edwards, S. (2014), "Economic Development and Effectiveness of Foreign Aid: A Historical Perspective", NBER Working Paper, 20685. Available at: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w20685/w20685.pdf (Accessed 06 January 2022).

11. Pomaza-Ponomarenko, A.L., Hren, L.M., Durman, O.L., Bondarchuk, N.V. and Vozniuk, E.V. (2020), "Problematic Aspects of State Policy Modernization in the Conditions of Digitalization", *International Journal of Management*, vol. 11 (6), pp. 508—515. <https://doi.org/10.34218/IJM.11.6.2020.044>

12. Pham, N.-S., & Pham, T.K.C. (2020), "Effects of foreign aid on the recipient country's economic growth", *Journal of Mathematical Economics*, vol. 86, 52—68. <https://doi.org/10.1016/j.jmateco.2019.11.004>

13. Meyer, D. F. (2019), "A quantitative assessment of the impact of government activities on the economy of Poland", *Journal of Eastern European and Central Asian Research*, vol. 6 (2), pp. 220—233. <https://doi.org/10.15549/jeecar.v6i2.338>

14. Teichmann, F., Falker, M.-C. and Sergi, B.S. (2020), "Extractive industries, corruption and potential solutions. The case of Ukraine", *Resources Policy*, vol. 69, pp. 101844. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2020.101844>

15. Nnangnon, S.K. and Brun, J.-F. (2018), "Is the impact of development aid on government revenue sustainable? An empirical assessment", *The Quarterly Review of Economics and Finance*, vol. 67, pp. 311—325. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2017.07.009>

16. Ishwor, T. (2020), Foreign Aid: Positive and Negative Impact in Developing Countries, Master in Public Administration (MPA) Public Administration Campus, Tribhuvan University, Nepal. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.19155.81448>

17. Gontar, Z., Marchuk, V., Durman, O., Denkovych, N. and Dudkevych, V. (2020), "Exploring the Experience of the World's Leading Countries in Inclusive Growth as Part of the Post-Industrial Economy: Challenges and Perspectives", *Postmodern Openings*, vol. 11, 2 (1), pp. 222—237. <https://doi.org/10.18662/po/11.2Sup1/189>

18. Institute of Political Education (2021), Available at: <http://ipo.org.ua> (Accessed 06 January 2022).

19. Durman, O., Durman, M., Topalova, E., Grytsak, L. and Zhiliaieva, O. (2021), "An economic model to assess the effectiveness of economic cooperation between Ukraine and international non-government organization", *Journal of Eastern European and Central Asian research*, vol. 8, no. 1, pp. 62—80. <http://dx.doi.org/10.15549/jeecar.v8i1.640>

20. Gorelova, G., Pankratova, N. and Borisova, D. (2019), "Problems of interregional integration, cognitive modeling", *IFAC-PapersOnLine*, vol. 52 (25), pp. 168—173, Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405896319323766> (Accessed 06 January 2022).

Стаття надійшла до редакції 10.01.2022 р.